

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLMOUCI

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

Katedra historie

Bakalářská práce

Lenka Uhlířová

Nástin historie děkanské knihovny v Hořicích

Olomouc 2018

vedoucí práce: Mgr. Jana Opletová, Ph.D.

Čestné prohlášení:

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala sama pod odborným dohledem vedoucí práce s využitím níže uvedených zdrojů.

V Olomouci dne 13. 4. 2018

podpis:

Poděkování

V první řadě bych chtěla poděkovat vedoucí mé práce Mgr. Janě Oppeltové, PhD za její rady, trpělivost a čas, který mi věnovala. Další dík patří hořickému duchovnímu správci za umožnění práce v prostorách fary. Ráda bych také vyjádřila poděkování všem, kteří mne při psaní této práce jakoukoliv formou podporovali.

Obsah

1. Úvod.....	6
2. Historie Hořic.....	7
2.1 Hořice v pravěku a středověku.....	7
2.2 Sjednocení města.....	8
2.3 Úspěchy Smiřických	8
2.4 Od Valdštejna k úpadku za Josefa Jana.....	10
2.5 Nová tvář města.....	11
2.6 Hořice za první republiky.....	12
2.7 Stopy minulého režimu	13
2.8 Hořice dneška.....	13
3. Charakteristika vybraných pramenů.....	15
3.1 Knihovny východních Čech 1818 – 1848.....	15
3.2 Knihovny a knihovnictví 1818-1848: Bibliogr. zpráv a článků obrozeneckých novin, časop. a almanachů	16
3.3 Kronika hořického děkanství	18
3.4 Zakládací listina A. Hanla.....	19
3.5 Katalog do roku 1938.....	21
4. Obecně k zakládání knihoven v královéhradecké diecézi.....	22
5. Trienální výkazy.....	26
5.1 Počet farních a vikariátních knihoven královéhradecké diecéze a jejich využitelnost.....	27
5.2 Počet svazků v církevních knihovnách královéhradecké diecéze	29
6. Historie hořické knihovny.....	31
6.1 Vznik knihovny v dokumentech	31
6.2 Přestěhování knihovny po zboření staré fary	34
7. Významné osobnosti spjaté s hořickou knihovnou	36
7.1 Alois Tadeáš Hanl	36
7.2 Bohumil František Hakl	38
7.3 Zprávy o smrti Bohumila Hakla v tisku	40
7.3.1 Nové hořické noviny	40
7.3.2 Hořický obzor.....	41
7.3.3 Z útržku blíže nespecifikovaných novin	42
8. Současný stav	43

9. Závěr	45
Seznam pramenů a použité literatury	46
Anotace	48
Summary	49

1. Úvod

Tato bakalářská práce se zabývá historií děkanské knihovny v Hořicích, která byla založena ve dvacátých letech 19. století zásluhou zdejšího děkana Aloise Tadeáše Hanla (1764 – 1847). Nejen že zajistil množství spisů náboženských, odborných, beletrie i knih pro mládež, které byly přístupné veřejnosti, ale také nechal v blízkosti staré fary vystavět přístřešek, kde byla literární díla chráněna před ohněm a jiným nebezpečím. Knihovnu včetně domku odkázal hořickým beneficiantům, ten byl však roku 1855 spolu se starou farou stržen a knihy nalezl o patnáct let později v naprosto nevyhovujících podmínkách biskupský vikář a děkan Bohumil Hakl, který je uspořádal, tehdy se jednalo asi o 2 500 svazků.

V současné době není hořická knihovna zkatologizovaná. Mnoho práce zde však již odvedla Dr. Jana Opelťová a Dr. Věra Slavíková spolu se studenty v rámci praxe Revize historického fondu děkanské knihovny Hořice konané 8. -11. 11. 2012. Během těchto dní knihovnu uspořádali, knihy vystěhovali a seřadili podle signatur, revidovali původní inventář s nynějším stavem a pořídili obsáhlou fotodokumentaci.

Náplní této práce je shromáždit literaturu vztahující se k historii Hořic a fenoménu farních a děkanských knihoven, popsat a charakterizovat dostupné prameny. Dále bude proveden průzkum dochované části hořické knihovny, ohledání používaných signatur a dosavadního uspořádání. Tato knihovna bude zasazena do souvislostí vývoje zejména církevních knihoven královéhradecké diecéze. Práce se pokusí určit počet těchto institucí ve vikariátech a počet svazků, které jejich fondy zahrnují.

Cílem je připravit půdu pro další průzkum této unikátní knihovny, která má obrovský kulturně-historický význam jako celek a jež obsahuje množství obzvláště cenných děl, jako je např. velmi rozsáhlá *Historia Ecclesistica* (H 46) v čtyřiaosmdesáti svazcích z roku 1768, jejímž autorem je Claudius Fleury, nebo Mathioliho *Herbář* (O 30) z roku 1596. Hořické děkanské knihovně bych se, bude-li to možné, chtěla věnovat i ve své diplomové práci, jejíž součástí by měl být katalog. Tento jedinečný soubor knih ležel po dlouhá léta bez povšimnutí, než se jím začala zabývat dr. Opelťová se svými kolegy, ani potom mu ovšem nebylo možné věnovat tolik pozornosti, kolik by si zasloužil. Proto má tato bakalářská práce upozornit na existenci knihovny v Hořicích a vnést trochu světla do její historie a současnosti.

2. Historie Hořic

2.1 Hořice v pravěku a středověku

Četné archeologické nálezy vypovídají o tom, že oblast jižního Podchlumí byla osídlena již v období staršího paleolitu. Kromě úrodné půdy zde první osadníci našli strategicky výhodný kopec Gothard (352 m. n. m.). Další artefakty dokazují, že lidé na tomto území pobývali i v mladším paleolitu a neolitu. Pravěké sídliště z mladší doby bronzové později vystřídala raně středověká slovanská vesnice, v níž některé hypotézy spatřují základ vsi Hořice.

Z nejstarších dějin této obce máme k dispozici velmi málo zpráv, příčinou toho jsou četné požáry (např. roku 1541 shořely zemské desky), ale i rozdělení vesnice mezi několik vlastníků. Každopádně první písemná zmínka o Hořicích se objevuje ve 40. letech 12. století v zakládací listině premonstrátského kláštera v Praze na Strahově. Členové tohoto řádu vystavěli na vrchu nad Hořicemi kostelík sv. Gotharda a ves se stala centrem budoucí církevní správy. Další dochovaný písemný údaj pochází až z roku 1267, Hořice tehdy držel vladyka Marek neznámého rodu. Založil ves, kterou nazval svým jménem,¹ a o ni pak vznikly spory mezi miletínským řádem německých rytířů a hořickým farářem. Ve stejné době se hlavní osídlení přesouvá z Gothardu dolů, což napomáhá proměně vsi na městečko, roku 1270 je zde doložen kostel zasvěcený Panně Marii. Další zpráva (z r. 1365) již uvádí Hořice jako městečko, ovšem rozdělené mezi čtyři majitele. Jedním z pánů byl Jakuš, který ve stáří odkázal svůj majetek dvěma synům, Svatomíru a Hynkovi, každý dostal díl Hořic a připadla jim i Lhota Březovská (dnes Svatogothardská), Březovice a čtyři mlýny na Březovici (Bystřici) s příslušnými tvrzemi. Hynkův syn Jan byl později kolátor (patron) hořického kostela. V dalších letech se v městečku vystřídala řada drobných vladyků.

Staré letopisy české hovoří o tom, jak se na vrchu Gothard během svého tažení po východních Čechách opevnil se svým vojskem Jan Žižka, který využil náskoku před oddíly panské jednoty pod vedením Čenka z Vatemberka. Pro husity bylo potom snadné zahnat početně silnější bojovníky, kteří sesedli z koní a v těžké zbroji se pokusili vylézt na kopec.

¹ Dnes tato obec není známa.

2.2 Sjednocení města

Roku 1491 jsou konečně celé Hořice spojeny, jejich vlastníkem se stal Jan Rašín z Rýzmburka, který je získal jako dědictví po svém otci. Za manželku měl Annu z Vaternberka. Vzápětí potvrdil práva místním krejčím. Kromě tohoto městečka držel v rukou rovněž Chvalinu a Lhotu, kolem roku 1503 směnil s Janem z Valdštejna a ze Štěpanic své hořické zboží za hrad Starou (Staré Hrady). Brzy poté zemřel a byl pohřben v hořickém kostele. Městečko připadlo jeho synu Zdeňkovi, který je v roce 1521 prodal Vojtěchovi z Pernštejna, ani v jeho držení však nezůstalo dlouho, protože již roku 1532 je jeho majitelem Jan Litoborský z Chlumu, purkrabí kraje Hradeckého, jenž koupil také mlýn na Bystřici. O tři roky později prodal Hořice s tvrzí, Libonice, Lhotku a Chvalinu Petrovi Bohdaneckému z Hodkova. 1538 je jako hořický pán uváděn Bernard Žehusický z Nestajova, zřejmě však městečko obratem prodává Zikmundovi ze Smiřic za 5 000 kop gr. č.

2.3 Úspěchy Smiřických

Pod vládou Smiřických zaznamenaly Hořice obrovský hospodářský rozkvět a panství bylo výrazně rozšířeno. Tento rod, jehož predikát je odvozen od Smiřic u Hradce Králové, náležel původně k nižší šlechtě a své společenské i ekonomické postavení posílil, tak jako mnohé další rody, v období husitských válek. Díky velkému hospodářskému talentu se jim během jednoho století podařilo nashromáždit úctyhodný majetek, jehož nejvýznamnější část byla soustředěna v severovýchodních Čechách (panství Hrubá Skála, Hořice, Semily, Český Dub, Kumburk), centrem pozemkového komplexu měl být Jičín.

Úspěšná hospodářská politika Smiřických byla provázána s politickými ambicemi. V jejich podnikání jsou patrné protokapitalistické prvky, poněvadž zcela zásadní bylo pro jejich činnost podnikání ve vlastní režii a poddanské platy tvořily pouze menší část příjmů. Robotní povinnosti byly ve většině případů převedeny na peněžní dávky, Smiřičtí využívali raději efektivnější práci námezdní. Hlavními obory jejich podnikatelské činnosti bylo pěstování obilí a pivovarnictví. Pivo z hořického pivovaru patřilo spolu s pivem kosteleckým (Kostelec nad Černými Lesy) k nejkvalitnějším a nejoblíbenějším v rámci

pivovarů v majetku Smiřických. Značnou pozornost věnovali také ostatním odvětvím zemědělské produkce a lesní politice.

Zikmundovi Smiřickému se podařilo získat: hořické panství, (tj. městečko a tvrz, dvůr poplužního, vinici, lesy a vesnice Chvalinu, Libonice a Lhotku se dvěma mlýny), statek Bašnice s pustou tvrzí a vsí, Bříšťany, Petrovičky s mlýnem, Sukorady, Kanice, Pšánky s 21 rybníky a s kmetcím (poddanským) dvorem a s patronátním právem v Milovicích od Jana Pernštejna na Helfenštejně. Jeho potomci k panství připojil svobodný dvůr v Milovicích, celé sousední panství Holovousy (od Zikmunda Karlíka z Nežetic), Chodovice, Bílsko, obnovené Mezihorí, část Nevrátic, městečko Mlázovice, dva poplužní dvory a dvě tvrze v Hololvousích a v Bílsku, podací právo ke kostelům v Chodovicích a v Mlázovicích, potom zbývající část Nevrátic, statek Hradištko s poplužním dvorem, mlýnem, tvrzí a dílem vsi Ostroměře (od Václava Otíka, sirotka po Václavu Vostromířském). Celé panství Smiřických nakonec zahrnovalo 2 městečka, 20 vesnic a 367 osedlých.

Velkému hospodářskému vzestupu byla učiněna přítrž na počátku 17 století, kdy během krátké doby podlehli téměř všichni mužští členové rodu tuberkulóze. Správa veškerých dominií byla v rukou Albrechta Jana Smiřického, který patřil k nebohatším a nejvlivnějším šlechticům své doby. V roce 1618 se zapojil do stavovského povstání, v jeho paláci byla smluvena defenestrace, zvolili ho jako jednoho z direktorů prozatímní stavovské vlády. Ještě před bělohorskou porážkou však umírá. Jediným mužským potomkem byl slabomyslný Jindřich Jiří, který nebyl schopen převzít správu impozantního dominia. O majetek mezi sebou soupeřily sestry Eliška Kateřina a Markéta Salomena. Starší z nich zahynula při výbuchu jičínského zámku v roce 1620 a Markéta Salomena měla pak ve své správě statky až do bitvy na Bílé hoře, po níž jako stoupenkyně Fridricha Falckého uprchla i se svým bratrem do ciziny. Jméno Smiřických propadlo královské komoře jako pokuta za účast zesnulého Albrechta Jana na stavovském povstání. Proti konfiskaci tak velkého dědictví vznesl protest nejbližší příbuzný, syn Marie Smiřické Albrecht z Valdštejna, který byl poručníkem slabomyslného Jindřicha Jiřího. Na základě dohody s císařem formálně odkoupil východočeská panství Smiřických, ve skutečnosti se však jednalo o splacení půjčky, jež Valdštejn poskytl císaři.

2.4 Od Valdštejna k úpadku za Josefa Jana

Léta Valdštejnovy vlády jsou poznamenána hospodářským a náboženským útiskem poddaných, dochází také k menším změnám v rozsahu panství. Nechal pro toto panství zhotovit urbář se soupisem veškerého majetku, poddaných a jejich povinností (1628 – 1632). V roce 1630 vydal privilegium, ve kterém městu povolil všechna dosavadní práva a přidal navíc jeden výroční trh, na druhou stranu však hořickým zakázal vařit pivo a městský pivovar musel být zbořen. Vyhrocené vztahy a střety s císařem kvůli příliš ambiciózním snahám vedly k Valdštejnově vraždě v Chebu v roce 1634.

Jeho rozsáhlá východočeská panství přešla do rukou císaři, jenž jimi odměňoval své příznivce z řad cizí šlechty. Panství hořické věnoval roku 1635 císařskému komořímu a polnímu maršálkovi Jakubu Strozzimu ze severoitalské Florencie jako dar za vojenské zásluhy. Již následující rok předčasně zemřel a zanechal po sobě vdovu Oktavii, která pak majetek spravovala, a nezletilé syny Petra a Oktaviána. Druhý jmenovaný se nedožil dospělosti, jediným dědicem je tudíž starší z obou bratří Petr. Podle rodové tradice se i on vydal na cestu vojenskou a diplomatickou. Při jednom tažení do Itálie byl vážně zraněn, dlouho se uzdravoval a tato zkušenost ho přiměla k napsání závěti, v níž odkazuje pro případ, že nebude mít děti, veškerý svůj majetek na zřízení vojenské invalidní nadace. Potom se opět vrátil ke svému pluku, v roce 1664 byl v bojích u pevnosti Zrinyvar ve svých 38 letech zastřelen. Jeho manželka Marie Kateřina, rozená z Khevenhüllera, ho přežila o celých padesát let. Jelikož se znova neprovdala, mohla na základě Petrovy závěti majetek do konce života užívat. Věnovala se charitativní činnosti. Založila škapulířové bratrstvo, v Hořicích postavila kapličku Čtrnácti pomocníků, zřídila Panský špitál se zaopatřením pro své chudé poddané.

Když v roce 1714 zemřela, vstoupila v platnost strozziovská vojenská invalidní nadace, jejímž vrchním správcem ustanovil Petr ve své závěti pražského arcibiskupa, po jeho smrti přešla správa na stát. Císař Karel VI. rozhodl z výnosů nadace zakoupit roku 1729 pozemky v Karlíně u Prahy a na nich byla podle plánů Kiliána Ignáce Dientzehofera vystavěna honosná budova Vojenské invalidovny. Vlastní správa panství byla pronajata rytíři Josefu Bertoldu Sosnovci z Vlkánova, po jeho smrti se stal arendátorem (tj. správcem) syn Josef Jan. Vedl nákladný, marnotratný život, kvůli dluhům a špatnému hospodaření byl v roce 1774 zbaven nájmu a panství mělo být prodáno. Úpadek byl jistě

také důsledkem let neúrody. Roku 1775 vypukla velká selská rebelie, která se nevyhnula ani Hořicku.

2.5 Nová tvář města

Prodej panství nakonec nebyl realizován z důvodu poddanské reformy císaře Josefa II. v osmdesátých letech 18. století. Podle dvorního rady Františka Antonína Raaba byla vrchnostenská půda rozparcelována mezi poddané, kteří ji obhospodařovali ve vlastní režii a namísto roboty odváděli peněžité platy. Tzv. raabizace měla pomoci zvýšit zemědělskou produkci a zainteresovanost poddaných. Na Hořicku bylo rozděleno pět panských dvorů dohromady 457 nájemcům. V důsledku toho nově vznikly osady Vinice (Malá Třebnouševy), Kouty a Bílsko a 257 selských usedlostí. Zlepšení hospodářské situace však Hořice zaznamenaly až na počátku 19. století. Tato změna je spojena se jménem inspektora Karla von Kernerera (1775 – 1813), který nejen že rozšířil pěstování brambor, chmele, zeleniny, napomohl rozvoji sadařství a ovocnictví a zintenzivnění zemědělství, ale dal také do pořádku emfyteutické smlouvy a platy poddaných. Do vývoje města, které stále v některých ohledech připomínalo spíše vesnici (způsob života, převážně dřevěná zástavba soustředěná na rynku) zasáhl ničivý požár v roce 1846. Tajemník okresní samosprávy JUDr. Bohumil Klika v Pamětní knize hořického okresu zaznamenal: „Byl právě výroční trh. Když po poledni za červencového vedra oheň vznikl a způsobil ohromný zmatek, v půlhodině celá strana náměstí stála v plamenech. Také mnoho zboží uhořelo. Příčinou požáru bylo, že v domě čp. 240 vyletělo komínem zapálené máslo.²“ Stačilo půl hodiny, aby oheň pohltil východní polovinu náměstí až k zámku.

Velký požár se stal spolu s působením purkmistra Josefa Rumla a rozvojem textilního průmyslu díky židovským podnikatelům hlavním impulsem pro proměnu spíše venkovských Hořic ve skutečné město. Do té doby zde existovala síť struh vedená nedlážděnými ulicemi, která odváděla kromě vody i veškeré nečistoty, sloužila tedy jako povrchová kanalizace a veřejné smetiště. K jednotlivým domům vedly přes strouhy dřevěné lávky. Josef Ruml byl purkmistrem dvakrát, z hlediska významné proměny města je důležité druhé období v letech 1851 – 1861. Náměstí bylo vyrovnáno a vydlážděno,

² TOMÍČKOVÁ, Oldřiška. Hořice odedávna dodneška: putování dějinami města slovem a obrazem. Hořice: Město Hořice, 2008, s. 20

dřevěné domky zničené požárem nahradila kamenná zástavba, zmizely masné krámy. Vznikla jednoduchá kanalizace a čtyři kašny, do nichž byla přivedena voda z pramene Kalíšek. Město pořídilo skleněné olejové lucerny k veřejnému osvětlení a hodiny na kostelní věž. Pod pokutou bylo zakázáno vylévat špínu a vyhazovat odpadky na ulici, byli ustanoveni dozorcí z řad občanů, kteří dohlíželi na dodržování pořádku.

Poté, co zde bylo vybudováno několik mechanických tkalcoven³, doplnily panorama města kouřící komíny. Český kapitál se vedle židovského prosazoval těžko a až na konci 19. století získala význam tkalcovna Karla Antonína Tučka a Arnošta Bartoně. Rozvíjela se také těžba pískovce. Tento kámen, využívaný již nejen pro sakrální stavby či panská sídla, ale i městské zástavby, se stal žádaným zbožím a jeho přepravu na větší vzdálenosti umožňovala železnice (trať v úseku Hradec Králové – Ostroměř byla zprovozněna r. 1882).

Hořické výnosy stále plynuly ve prospěch vojenské invalidní nadace a pražské Invalidovny, což způsobovalo napětí, neboť obyvatelé zastávali názor, že invalidovna měla být v Hořicích a nikoliv v Praze, přestože se to v Petrově závěti vysloveně neuvádí. Tato „staletá křivda“ vedla až k vypravení deputace k císaři Františku Josefovi do Vídně, která byla vcelku úspěšná a v hořickém zámku byla zřízena filiálka pražské invalidovny. Zámek nebyl pro takový účel příliš vhodný, uvažovalo se o stržení a postavení nové budovy, plány však přetrhla první světová válka. Po ní bylo potřeba zajistit péči tisícům invalidů, a tak v Hořicích vyrostla moderní Vojenská invalidovna.

2.6 Hořice za první republiky

V meziválečné době bylo dokončeno přírodní koupaliště na Dachovech podle plánů architekta Karla Bachury. Stranou není možné nechat ani stavbu Věže samostatnosti připomínající oběti hrdinských bojů, do r. 1937 dosáhla výšky 25 metrů a zdobily ji mohutné reliéfy z místního pískovce, které jsou dílem Jana Vávry a Karla Lenharta, žáků Otakara Španiela. Po válce se další stavba věže zastavila, protože vedoucí představitelé tehdejšího režimu na ni pohlíželi se značnou nelibostí. Odstranit se ji neodvážili,

³ Bedřich Hirsch (1858), Goldschmidt a spol. (1860), Izák Feuerstein (1862), Bratři Goldschmidtové (1888)

přečnívajících části pískovcových reliéfů však byly osekány a zbytek zahalovaly kamenné desky.

Kvůli světové hospodářské krizi byla většina textilek nucena nejprve omezit a potom zcela ukončit svou činnost. Meziválečné období přečkaly pouze dvě firmy: Feuerstein, která se orientovala na výrobu látek z přírodního i umělého hedvábí a módních vzorovaných kapesníků; a Steinský-Sehnoutka, česká firma a nástupkyně Tučkovy tkalcovny.

2.7 Stopy minulého režimu

Roku 1946 pověřilo vedení Hořic architekta Václava Starce, aby vypracoval generální plán přestavby a rozvoje města, všechno však zůstalo jen na papíře. Výsledkem dobrovolně povinných brigád místního obyvatelstva bylo autobusové nádraží, parkoviště a parčík na náměstí, z něhož zároveň zmizel mariánský sloup⁴ a secesní meteorologický domeček. Za socialismu vyrostlo velké sídliště Pod Lipou a Galerie plastik (Jindřich Malina). Podnik Mileta vznikl ze znárodněných textilek a představoval monopolního výrobce kapesníků. V této době utrpěly nevhodnými stavebními úpravami mnohé historické budovy, např. Feuersteinova vila, kde byly honosné interiéry změněny v kanceláře a ordinace praktických lékařů. Socialismus se neblaze podepsal také na vzhledu budov základní školy Na Habru a Na Daliborce a školy sochařsko-kamenické.

2.8 Hořice dneška

Po roce 1989 nastal rozvoj soukromého podnikání. Na jedné straně dal vzniknout novým obchodním a výrobním firmám a rozšířil nabídku i v oblasti služeb, na straně druhé byl příčinou ukončení činnosti některých velkých podniků, a tím pádem snížení počtu pracovních míst. Pokračuje se ve výstavbách nových obytných čtvrtí a v souladu se současnými trendy se dbá o čistotu ovzduší, ke zlepšení situace v tomto směru napomohla plynofikace velké části města a snížení dopravní zatíženosti centra, např. přemístění

⁴ Půl století byl v rozebraném stavu uložen v sochařsko-kamenické škole, od roku 2005 opět stojí na náměstí.

autobusového nádraží mimo náměstí. Mnoho budov bylo opraveno, děkanský kostel má novou fasádu, střechu a bání na věži.

3. Charakteristika vybraných pramenů

3.1 Knihovny východních Čech 1818 – 1848

Vlastimil Květenský chronologicky uspořádal informace o knihovnách na území Východních Čech. Vycházel ze zpráv v podacích protokolech biskupské konzistoře, které mu otevíraly cestu k pátrání po dalších spisech. Časové ohraničení jeho práce tvoří letopočty 1818 – 1848. Začátek tohoto rámce je dán rozvojem aktivit prvních čtenářských společností v Čechách, které se těšily podpoře buditelů, oficiální státní snahy jim ale nepřály. Paralelně se ve stejném období setkáváme se snahou státu a církve o vytvoření sítě knihoven při farních a vikariátních úřadech a vyšších typech škol.

Prameny uložené ve školách, obecních a farních archivech a v archivech děkanských úřadů byly v průběhu let z větší části zničeny, útržky z různých míst se dnes nacházejí v okresních archivech. Spisy soustředěné u bývalých krajských úřadů v Hradci Králové, Novém Bydžově, Chrudimi a Čáslavi dopadly stejně žalostně, proto je pro studium dějin knihoven nejzásadnější právě fond biskupského konzistorního archivu v Hradci Králové. Ze sledovaného období se v archivech nacházelo přes dva tisíce úředních pramenů dokládajících fungování veřejných a poloveřejných knihoven, část těchto dokumentů, především ta, která přímo nesouvisela s tehdejší činností katolické církve, však byla ke konci 19. století skartována z důvodu nedostatku místa. Proto se za důležitý pramen považují i stručné záznamy v podacích protokolech. Některé další části fondu jsou nezvěstné, ale existuje naděje, že mohou být nalezeny.

V průběhu třiceti let, která jsou předmětem Květenského zájmu, pracovalo v biskupské konzistorní kanceláři 5 - 7 pověřených duchovních. Diecéze měla 24 vikariátů, v roce 1842 byla provedena reorganizace a v královéhradeckém biskupství se potom nacházelo 31 vikariátních úřadů.

Autor soupisu u každého pramenu vždy napřed uvádí jméno pisatele, jeho funkci a místo působnosti, datum vzniku písemnosti. Ve stručnosti vystihne obsah písemnosti, odkáže na příslušný podací protokol biskupské konzistoře a uvede, kolik má písemnost

listů. Zabývá se i případnými přílohami této korespondence. Květenský neopomíjí ani poznámky kanceláře biskupské konzistoře o způsobu vyřízení spisu, protože mají pro studium historie knihoven také svůj význam. V soupisu je zaznamenáno, komu je odpověď adresována (jméno osoby nebo úřadu, místo), datum, kdo ji vyřizoval (jméno úředníka biskupské konzistoře), obsah poznámky.

Květenský srovnával názvy a jména duchovních s katalogy vydávaných královéhradeckou biskupskou konzistoří.

Jeho práce je neocenitelnou pomůckou pro badatele, kteří se věnují tomuto tématu. Přehledné uspořádání pramenů pomáhá člověku zorientovat se v problematice, přináší informace o tom, jaké prameny vůbec existují, o čem přesně pojednávají a zda a kde je možné tyto doklady o činnosti knihoven nalézt.

3.2 Knihovny a knihovnictví 1818-1848: Bibliogr. zpráv a článků obrozeneckých novin, časop. a almanachů

Kniha obsahuje přehled zpráv v periodickém tisku, které mají určitý vztah k danému tématu. V. Květenský poukazuje na skutečnost, že se většina archivních materiálů z knihoven nedochovala, a proto mají dnes pro nás velký význam novinové a jiné články, které ostatně v době, kdy neexistovaly směrnice či přesné pokyny, sehrály důležitou úlohu při rozšiřování sítě knihoven, přičemž sloužily jako příklady dobré zkušenosti. Knihovny představovaly vedle divadla nejdůležitější formu osvětové činnosti národních buditelů.

Na základě Květenského bibliografie může čtenář vyvodit mnoho závěrů, např. že zatímco ve 20. letech 19. století knihovnictví nejvíce vzkvétalo na Plzeňsku, na konci třicátých let se dostaly do popředí Východní Čechy.

Časový rámec se neliší od výše představené publikace. V roce 1818 se poprvé začínají v novinách a dalším periodickém tisku objevovat zprávy o čtenářských společnostech, jež tvořily jeden ze základních pilířů lidového knihovnictví. Dalším mezníkem je rok 1848, kdy se v důsledku politického vývoje v Rakousku-Uhersku mění i některé principy práce knihoven. Na první pohled se může situace jevit téměř stejná jako

v době předbřeznové, ponoříme-li se však do zkoumání konkrétních pramenů a společenské situace 50. let, poznáme, že analogie jsou pouze povrchní.

Protože neexistovala bibliografie novin, časopisů, almanachů a ostatních periodik tehdejší doby, sestavil ji Květenký sám. Vycházel z Historie literatury české Josefa Jungmana a ze soupisu Miroslava Laiske Časopisectví v Čechách 1650 – 1847. Snažil se zachytit:

- zprávy dopisovatelů ohledně působení knihoven na našem území
- zprávy ze slovanských i jiných zemí, které měly vliv na naše buditele, povzbuzovaly je k činnosti nebo inspirovaly k následování zkušeností
- pokusy o literární zachycení práce knihoven a knihovníků, základní pojednání knihovnické teorie
- přehledy odběratelů periodik, členů Matice české, Dědictví sv. Jana Nepomuckého z řad knihoven, čtenářských kolektivů atd.

U každého záznamu Květenký uvádí název místa popisované knihovny, název článku, stručnou faktografii, jméno autora článku nebo jeho pseudonym, údaje o periodiku a číslo záznamu.

Hořické knihovny se týká 10 záznamů:

1. V roce 1832 zaslala školní mládež z Hořic podíl pro Matici českou ve výši 5 zl.⁵
2. Ve výtahu z účtu Matice české z roku 1832 je v přehledu příjmů uveden příspěvek hořických studujících (5 zl.)⁶
3. V listopadu – prosinci 1838 poslala podíl pro dědictví sv. Jana Nepomuckého škola v Hořicích - 20 zl. darovaných Aloisem Hanlem⁷
4. Za vznik farní i školní knihovny vděčí v Hořicích děkanu A. Hanlovi⁸
5. Hořická knihovna se objevuje v článku O knižnicích školní (Přítel mládeže), který pojednává o významu četby, organizaci knihoven, formám získávání příspěvků pro knihovny - uvádí konkrétní příklady⁹

⁵ Časopis českého museum 1832

⁶ Časopis českého museum 1833

⁷ Časopis pro katolické duchovenstvo 1838

⁸ Časopis pro katolické duchovenstvo 1840

⁹ Přítel mládeže 1840

6. Někteří jednotlivci, zejména kaplani, chtějí v Hořicích založit českou knihovnu, má být umístěna na děkanství. Již provedli sbírku.¹⁰
7. – 10. Vikariátní knihovna v Hořicích je uvedena v seznamech předplatitelů Časopisu pro katolické duchovenstvo v letech 1844 – 1846

Výhodou této publikace je vyčerpávající přehled článků o knihovnách a příbuzných tématech na jednom místě. Badatelům poslouží jako křížovka při hledání pramenů, užitečná je nesporně také bibliografie periodických tisků.

3.3 Kronika hořického děkanství

Pozoruhodným pramenem je kronika hořického děkanství. Jedná se o knihu značně rozsáhlou, má přes tisíc stran ručně psaného textu. V některých částech (zejména staršího data) se setkáváme s němčinou, jinak je v českém jazyce.

Do osmnácté strany je kronika psána německy. Napřed pojednává o pokynech a nařízeních ohledně vedení této pamětní knihy. Dále se zde objevují údaje o obyvatelstvu a počtu domů, majetku kostela, personalia osob duchovních a světských. Potom jsou dvě stránky vynechány a následuje kapitola *Polohopis kolatury města a panství Hořice*. Po topografické části jsou zařazeny údaje správní, prostor je věnován také otázce náboženství a vysvětlení původu jména Hořic. Cenné informace nám přináší *Posloupnost gruntovních pánů, jenž panství hořickému vládli*, údaje o fungování úřadů a světské i církevní správě nebo statistický přehled pro hořický okres, z něhož můžeme vyčíst rozlohu a počet obyvatel jednotlivých obcí, jaká území jim byla přiřčena a do jaké náležely farnosti.

Od strany 46 pokračuje v psaní kroniky Bohumil Hakl. Pečlivě uvádí datum, kdy záznam provedl. Věnuje se zde také chodovické farnosti, jež zrovna slavila sto let od svého založení. Pod jeho textem je doplněno jinou rukou: „Chodovice jsou čistě samostatná farní osada a hoř. pamětní kniha nemá s ní co činiti.“¹¹

Dějepis hořické kolatury, městská práva a výsady již popisuje jiná osoba než B. Hakl, v kapitole *Zboření staré radnice a stavění nové* i na jiných místech však opět

¹⁰ Květy 14. 10. 1845

¹¹ Kronika hořického děkanství s. 48

poznáváme jeho úhledný rukopis. Mezi tím ovšem píše další kronikář kurentem. Jsou zde zprávy o požárech, krutých zimách, o místních podnicích (např. cukrovar, pivovar), kulturních akcích, o slavném rodáku Josefu Ladislavu Janderovi.

Dále pamětní kniha zahrnuje popis kostela a jeho oprav, řady duchovních správců (i husitských) a kaplanů, výsledky sčítání lidu, biskupských vizitací, informace o příjmech beneficie a učitelů, školách, městské opatrovně, okresní nemocnici a pamětihodnostech farnosti hořické.

Kronika nám tedy dává nahlédnout do různých oblastí života místních obyvatel a je nesmírně užitečným pramenem k dějinám obce a hořického děkanství.

3.4 Zakládací listina A. Hanla

Úvodem popisuje Hanl důvody, které ho vedly k rozhodnutí investovat mnoho sil a prostředků k založení knihovny. Píše o blahodárném působení soustavného studia a rozšiřování obzorů na morální charakter zejména začínajících duchovních, jak je pilné vzdělávání odvrací od neslušných zábav a všelijakých nešvarů, avšak velmi málo z nich si může potřebné knihy opatřit. Kromě vlastních zkušeností z mládí ho inspiroval dekret studijní dvorní komise (1817), vysoké gubern. intimatum (1818), nejvyšší ustanovení Jeho Majestátnosti císaře Františka I. (1825) a vysoké gubern. intimatum z 5. července 1825. Uvádí také přání být něčím prospěšný i po smrti. Proto učinil následující kroky:

1. Všechny své knihy věnoval hořickému farnímu beneficiu, čímž se staly jeho majetkem a podle toho s nimi mělo být nakládáno. Každý svazek je označen razítkem s nápisem „*Ex bibliotheca civitatis Hořicensis*“, zevrubně sestavený seznam je potvrzený c. k. úřadem pro revidování knih.
2. Nechal od základů zbudovat domek pro bezpečné uložení knih, popřípadě i farního archivu, který spolu se všemi knihami uvedenými v katalogu daroval jakožto stálou nadaci do vlastnictví fary.
3. Vyslovuje přání, aby každý biskupský vikář nebo jiný kvalifikovaný beneficiát dohlížel na knihovnu a považoval ji za stálou farní pozůstalost. Proto by měla být na základě katalogu přísně revidována (při výměně beneficiáta i při jiných příležitostech), a v případě, že by se objevily

nesrovnalosti, odstupující nebo dědicové chybějící knihy buď znova koupí, nebo nahradí. Zakladatel nemíní uložit svým nástupcům žádná těžká břemena. Domnívá se, že přiměřenou odměnou za opatrování knihovny bude možnost využívat domek jako bezpečné místo pro úschovu lepších rouch a kostelního náčiní.

4. Aby na své nástupce nevalil finanční výdaje spojené s provozem knihovny, věnoval k jejímu udržení obligaci 650 zl. c. m. na 5% úrok. Tyto peníze má každý hořický beneficiát podle svého svědomí používat k péči o knihovnu a o stavení, v němž je umístěna, k vazbě a převazování knih, k pořizování papíru na katalogy atd. Přitom není nijak vázán, světskou nebo duchovní vrchnost nemusí žádat o povolení ani jí skládat účty. Aby se obligace neztratila, má být s povolením královského zemského úřadu a konzistoře uložena v hořické kostelní pokladně. Hanl klade na srdce svým nástupcům, aby se knihovny horlivě ujímali a měli na paměti velkou oběť, kterou jako zakladatel přinesl.
5. V případě, že by knihovna jakýmkoliv způsobem propadla zkáze, má být z úroků oné jistiny položen základ nové. Potřebné a užitečné knihy, jež byly zničeny nebo ztraceny, má co nejdříve znova opatřit buď sám beneficiát, nebo tím pověří osoby, které tomu rozumějí.
6. Jestliže by byla knihovna z vyššího rozkazu zrušena nebo z části přestěhována jinam, stává se knihovna včetně stavení a kapitálu majetkem hořického chudého ústavu¹², jehož patronátní úřad má opis zakládací listiny a katalogu.
7. Pokud bude prodáno některé dílo nacházející se v knihovně ve více výtiscích, získané peníze mají být buď přidány k jistině nebo využity k zakoupení nového teologického spisu.
8. Knihovnu smí bezplatně využívat hořické a mlázovické duchovenstvo oproti reversu, na němž je úplný titul knihy, podpis a zaručení, že knihu v případě ztráty zaplatí nebo ji nahradí stejnou. Hořický beneficiát, který je ředitelem knihovny, výpůjčku zaznamená do zvláštního rejstříku a lístek uschová ve skříni. Knihu má u sebe čtenář nejvýše tři měsíce, pokud si ji přeje ponechat déle, správce knihovny vystaví nový revers nebo

¹² Kronika děkanství uvádí, že ústav pro chudé byl v hořickém panství založen roku 1824.

na původním prodlouží lhůtu. Nikdo nemá knihy půjčovat dalším osobám. Beneficiát má právo půjčovat knihy i jiným kněžím a laikům („mužům, o jejichž počestnosti přesvědčen jest“)¹³, a to na měsíc s možností prodloužení za stejných podmínek, jako platí pro hořické a mlázovické duchovní.

Tato listina byla zhotovena 1. dubna 1842 v Hořicích ve třech totožných opisech vlastnoručně podepsaných zakladatelem knihovny Aloisem Hanlem a dvěma dožádanými svědky – Ferdinandem Šoberem a Matějem Kašparem. Po schválení guberniem byl jeden opis poskytnut zemskému úřadu, druhý konzistoři v Hradci Králové, třetí byl uložen ve farním archivu.

3.5 Katalog do roku 1938

V současné době se jedná o poslední katalog hořické knihovny. Předmluvu napsal roku 1882 Bohumil Hakl. Knihy jsou roztříděny podle oborů, tzn. že kupříkladu svazkům o historii je vyhrazen patřičný počet stránek i s prostorem pro přírůstky a nemísí se s díly z jiných oblastí lidského vědění. U každého záznamu je číslo (signatura), název knihy, jméno autora, místo a rok vydání, počet svazků, případně poznámka. Na vytváření katalogu se podílelo více osob, obecně platí, že v dřívějších letech byl vyplňován pečlivěji, potom úroveň klesala. Nejnovější svazky v něm nejsou evidovány vůbec, proto se neshoduje se současným stavem knihovny a v mém soupisu je u jednotlivých oborů více knih, většinou v řádu jednotek. Překvapilo mě, kolik je v tomto katalogu do očí bijících chyb. Často jsem se setkala s nedostatky v přepisu názvů knih nebo jiných údajů, komolením jmen všeobecně známých osobností, ve sloupci autor jsem narazila např. na Theor. Teil (E 41) nebo Virgine Maria (F 3). Mezi pisateli však byly rozdíly.

¹³ ŠKRDLE, Tomáš. Zásluhy českého, moravského a slezského duchovenstva o zakládání knihoven, o rozšiřování knih a časopisů po dědinách a městech. Praha: Cyrillo-methodějská knihtiskárna J. Zeman, 1888, s. 41

4. Obecně k zakládání knihoven v královéhradecké diecézi

V dřívějších letech mnozí historikové význam církevních knihoven spíše přeceňovali. Přisuzovali jim významnou veřejnou činnost v dobách národního obrození, přičemž někteří z nich je považovali za střediska osvěty a vlasteneckého úsilí, jiní v nich naopak spatřovali reakci proti buditelským snahám. Archivní dokumenty však vypovídají o tom, že církevní knihovny v královéhradecké diecézi většinou stagnovaly a vliv na širší obyvatelstvo měly krajně omezený.

Prvním důvodem byla skutečnost, že katolická církev své knihovny ve sledovaném období neotevřela veřejnosti. Sloužily především k odbornému vzdělávání duchovních, v některých případech učitelů. Půjčování knih mělo přímou souvislost s iniciativou správce, což vidíme i na příkladu zakládací listiny Aloise Hanla.

Další bariérou byla zastaralost fondu, jehož základ zpravidla tvořily pozůstalosti kněží, vyřazené svazky ze soukromých sbírek, neprodané náklady Dědictví sv. Jana Nepomuckého a arcibiskupské knihtiskárny v Praze, v nejlepším případě byl doplňován nákupem nových děl za pravidelné příspěvky duchovních. Například v roce 1826 sděluje vikář Jan Schlauf konzistoři v Hradci Králové, že v náchodském vikariátu není žádná farní knihovna, o rok později je již situace jiná. Staré, roztrhané knihy, které chátraly na několika farních úřadech a nikdo o ně neměl zájem, dali dohromady a tím vznikla nová knihovna. Není tedy divu, že takové knihovny nevyužívaly širší vrstvy obyvatelstva a častokrát ani kněží, dochovala se hlášení, že si nikdo dvacet let i více nic nepůjčil. Běžného čtenáře navíc odradil latinský nebo německý jazyk, vysoká odbornost a specializace knih na něj kladla nepřiměřené nároky. České knihy s náboženskou tematikou vycházely do poloviny 40. let 19. století jen ojediněle. Samotní duchovní, kteří se snažili rozšířit si své znalosti, raději investovali do nových svazků pro své soukromé knihovny, než aby se pouštěli do studia literatury ze 17. či 18. století, někdy dokonce ještě starší. Význam církevních knihoven byl tedy hned od založení spíše konzervační, přechovávaly vzácné sbírky starých textů, ale pro běžnou potřebu byly v podstatě nepoužitelné.

Všechny svazky v knihovně musely být schváleny guberniem v Praze a konzistoři v Hradci Králové, i v Hanlově daru se nacházely přísně zakázané knihy, které bylo nutno

odevzdat. Pokud si vikariátní nebo farní knihovny chtěly ponechat méně závadné spisy označené erga schedam, museli o to požádat a tyto knihy si směli duchovní půjčovat pouze s písemným souhlasem královéhradecké konzistoře, která posoudila jejich práci a studium a na základě toho vydala rozhodnutí. To znamená, že měla přímý vliv na četbu konkrétních duchovních. Mezi zakázané spisy se často dostala i dnes velmi uznávaná díla nekatolických autorů, např. *Labyrint světa a ráj srdce* J. A. Komenského. Mezi další kompetence biskupské konzistoře patřilo schvalování nových knihoven a knihovníků. Také musela v pravidelných tříletých výkazech hodnotit využitelnost knižního fondu škálou výborný, střední, málo použitelný.

Podíváme-li se na počet církevních knihoven, shledáme, že jich oproti ostatním typům existovalo podstatně více. To je dáno poněkud kuriózní vyhláškou, podle níž musely být pouhé tři knihy vykazovány jako farní knihovna. Přestože potom biskupská konzistoř zrušila její platnost, setrvačností je považováno za knihovnu třeba pět svazků.

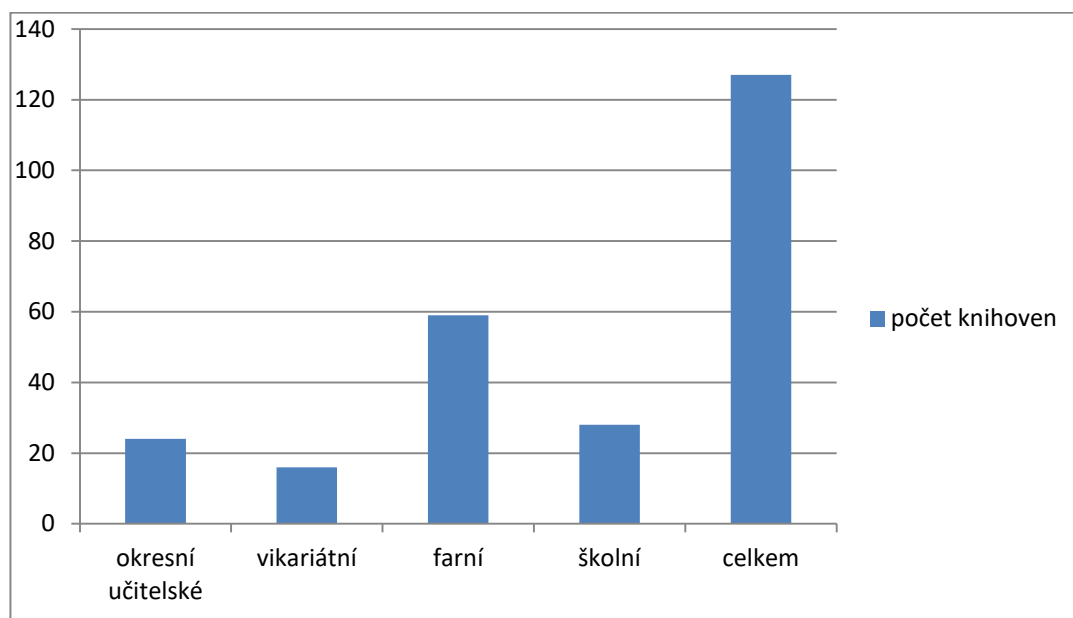
Formální zakládání knihoven nutně vedlo k tomu, že o ně většina duchovních nejevila zájem a při nástupu nového faráře se někdy dodatečně objevovaly staré a vzácné sbírky, nebo naopak převážná většina knih nebyla k nalezení. Lhostejnost se projevovala také v nedodržování závazků na poskytnutí finančního příspěvku za účelem zakoupení dalších knih, dobrovolný příspěvek se mnohdy nepodařilo dát dohromady a knihovna se nerozrůstala. Podle náchodského vikáře Kašpara Lukavského se duchovní starali raději o své soukromé knihovny a o veřejné zkrátka neměli zájem.¹⁴ Počet svazků dlouhodobě stagnoval, případně se snižoval s tím, jak se knihy ztrácely. Jeden přírůstek za rok je možno považovat za nemalý úspěch.

Jestliže se někde dočteme o čilém podílu církevních knihoven na veřejném životě, pak se s velkou pravděpodobností jedná o záměnu pojmů. Obrozenecké časopisy běžně popisují knihovny situované na faře nebo děkanství spravované duchovním a prezentují je jako církevní. Je však třeba upozornit, že i když ji například založil děkan, vedl kaplan a nacházela se na faře, mohla to být školní knihovna, která se podstatně liší od knihovny církevní, mimo jiné aktivní prací s čtenáři.

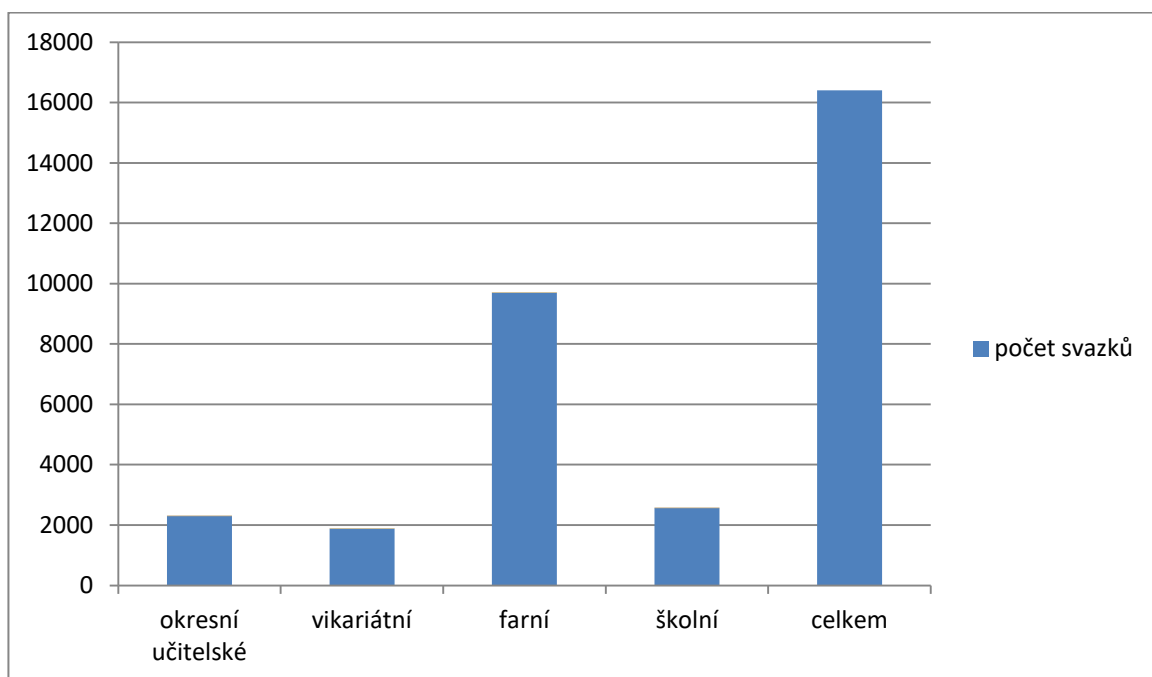
¹⁴ KVĚTENSKÝ, Vlastimil. Knihovny Náchodska za obrození. Hradec Králové, 1968, s. 164

Na obtíže s vikariátními knihovnami upozorňuje děkan v Heřmanovických Sejfech Augustin Breuer ve zprávě biskupské konzistoři z roku 1825. Pro knihy nebývá vhodné místo a skříně, těžkosti vznikají při stěhování, změně vikáře, problém činí také údržba knih – čištění od plísně a špíny, převazba, velká vzdálenost duchovních od knihovny. A. Breuer považuje za vhodné, aby se namísto zakládání vikariátních knihoven nechaly svazky na jednotlivých farách a jejich správci pouze zveřejnili katalogy.

V roce 1826 byl vypracován statut o zakládání, provozu a využití farních a vikariátních knihoven, jako vzor posloužily stanovy pražské arcidiecéze. Obsahuje 26 paragrafů otevírajících mimo jiné tyto záležitosti: výpůjční systém a výpůjční doba, jak zapsat výpůjčku, urgovat, nahradit ztracené a poškozené knihy, katalog knihovny a jak s ním mají duchovní pracovat, finanční příspěvky a jejich výkazy, péče o knihy, povinnosti knihovníka, právní zajištění, odkazy soukromých knihoven, odebírání teologických časopisů, výkazy o četbě pro biskupskou konzistoř. Řeší vztah farní a okresní učitelské knihovny k vikariátní. Hovoří o knihovně jako o dobrovolné instituci z příspěvků duchovních, jejich společném majetku.

Graf č. 1: Počet všech knihoven královéhradecké diecéze k 28. 10. 1830 podle kancelisty biskupské konzistoře Josefa Rambouska

Graf č. 2: Počet svazků v těchto knihovnách

Poznámka: U vikariátní knihovny v Litomyšli (vikariátní úřad Vysoké Mýto) a u farní knihovny rovněž v Litomyšli se nepodařilo zjistit počet svazků, proto mohou být údaje trochu zkreslené.

5. Trienální výkazy

Vikariátní úřady předkládaly v tříletých cyklech výkazy všech knihoven biskupské konzistoři, která je dále posílala českému guberniu v Praze, zajímalo se o ně i Jeho Veličenstvo. Dnes si díky nim můžeme utvořit představu o počtu knihoven a rozsahu jejich fondů.

V rámci této práce byly prostudovány a srovnány tři trienální výkazy vikariátních a farních knihoven královéhradecké diecéze.

První z nich se datuje k 24. 11. 1842, zpracovali ho Josef Müller a Václav Krejčí.¹⁵ Zatímco v minulém trieniu bylo evidováno 20 813 děl, nynější stav činí celkem 22 408 knih. Nasbíraly se finanční příspěvky ve výši 133 zl. 22 kr. c.m., k tomu je třeba připočíst 33 zl. 30 kr. c.m. získaných darem.

Druhý z trienálních výkazů popisovaných v této práci sestavil 9. 1. 1845 Antonín Stránský. Oproti minulému jsou na první pohled zřetelné některé nesrovnalosti, což je dáno reorganizací královéhradecké diecéze z roku 1842, při níž došlo ke změně počtu vikariátů, namísto 24 je jich dále 31. To se přirozeně odrazilo v trienálním výkazu. Mnohé knihovny jsou evidovány jiným vikariátním úřadem než dříve a tento fakt komplikuje naši představu o vývoji počtu svazků. Rozdíly vznikly také v důsledku nepřesností ve starých výkazech. Antonín Stránský také oproti svým předchůdcům nedoporučuje vykazovat knihovny o třech až šesti, sedmi svazcích, z trienálu je však patrné, že ne všichni se jeho radou řídili. Dále nepovažuje za vhodné ve výkazu třídit údaje na svazky a sešity, jak někteří činí. Pokud tomu tak bylo, v této práci jsou obě položky sečteny, v tabulce níže je proto uváděno jedno číslo. Na finančních příspěvcích se ve sledovaném období vybralo 638 zl. 42 kr. c.m., na darech 18 zl. 45 kr. c.m.

Následující trienál vypracoval Antonín Stránský 20. 2. 1848. Nesrovnalostí je tady méně než mezi dvěma předcházejícími výkazy, přesto některá čísla pečlivého čtenáře překvapí. Nebylo ojedinělé, že minulé trienály zahrnovaly nedopatřením také fondy školních a okresních učitelských knihoven, potom zaznamenáme v počtech svazků nečekané výkyvy. Další příčinou úbytku knih je kromě ztráty nebo zničení jejich označení

¹⁵ Existuje ještě verze tohoto trienálního výkazu z 13. 1. 1842, autorem je Václav Krejčí, obsahuje totožný soupis knihoven, chybí však údaje za minulé trienium.

za zakázané, tudíž nesměly zůstat nadále v knihovně a byly vyřazeny. Velká redukce fondu v Poličce je způsobena požárem z roku 1845.

5.1 Počet farních a vikariátních knihoven královéhradecké diecéze a jejich využitelnost

Vikariátní úřad	Počet knihoven			Využitelnost		
	1842	1845	1848	1842	1845	1848
Broumov	-	5	5	-	5 S	1 V, 4 S
Čáslav	-	7	7	-	3 V, 4 S	2 V, 5 S
Dolní Kralovice	-	2	2	-	1 V, 1 S	1 V, 1 S
Hořice	-	3	3	-	2 V, 1 M	2 S, 1 M
Hostinné	3	3	4	3 S	3 S	4 S
Hradec Králové	0	0	0	-	-	-
Chrast	3	6	7	3 S	3 V, 3 S	3 S, 4 M
Chrudim	2	3	3	1 V, 1 S	1 V – S, 1 S	3 S
Jaroměř	2	2	2	1 V, 1 S	1 V, 1 S	2 S
Jičín	0	0	0	-	-	-
Kopidlno	0	5	5	-	3 V, 2 S	1 V, 2 S, 2 M
Kostelec	5	5	5	1 V, 4 S	1 V, 3 S, 1 M	4 S, 1 M
Králíky	-	3	3	-	1 V, 2 S	3 S
Kutná Hora	5	4	5	1 V, 3 S, 1 M	1 V, 1 S, 3 M	2 V, 2 S, 1 M
Lanškroun	6	6	6	1 V, 5 S	1 V, 5 S	2 V, 4 S
Ledeč n. S.	-	4	4	-	1 V, 1 S, 2 M	1 V, 3 M
Lipnice n. S.	6	5	5	1 V, 5 S	1 V, 4 S	1 V, 4 S

Litomyšl	-	7	7	-	1 V, 5 S, 1 M	1 V, 5 S, 1 M
Náchod	17	12	12	9 V, 3 S, 5 M	4 V, 3 S, 5 M	2 V, 9 S, 1 M
<i>Nekoř</i>	3	-	-	1 V, 2 S	-	-
Německý Brod	8	8	8	2 V, 6 S	1 V, 7 S	3 V, 5 S
Nový Bydžov	4	4	3	1 V, 3 S	1 V, 3 S	1 V, 2 S
Opočno	0	0	0	-	-	-
Pardubice	2	2	3	2 S	2 S	2 V, 1 S
<i>Petrovice</i>	3	-	-	1 V, 2 S	-	-
Poděbrady	2	2	2	1 V, 1 S	1 V, 1 S	2 V
Polička	6	4	3	6 S	2 S, 2 M	2 S, 1 M
Polná	-	5	5	-	1 V, 4 S	5 S
Rychnov n. K.	4	4	4	1 V, 2 S, 1 M	1 V, 2 S, 1 M	1 V, 2 S, 1 M
Skuteč	8	6	6	5 V, 3 S	2 V, 3 S, 1 M	4 S, 2 M
<i>Soutice</i>	4	-	-	1 V, 1 S, 2 M	-	-
Trutnov	1	1	1	1 S	1 S	1 S
<i>Třebechovice p. O.</i>	0	-	-	-	-	-
Vrchlabí	4	4	4	4 S	1 S, 3 M	1 S, 3 M
Vysoké Mýto	8	5	5	8 S	1 V, 2 S, 2 M	4 S, 1 M
<i>Žleby</i>	8	-	-	3 V, 5 S	-	-

Tabulka č. 1: Počet farních a vikariátních knihoven královéhradecké diecéze a jejich využitelnost

Využitelnost: V = výborná

S = střední

M = malá

Kurzívou jsou uvedeny vikariátní úřady, které po reorganizaci v roce 1842 zanikly, respektive byly přemístěny. U nově zřízených jsou proškrtnutá políčka pro údaje z prvního trienálu z roku 1842.

5.2 Počet svazků v církevních knihovnách královéhradecké diecéze

Vikariátní úřad	Počet svazků					
	Trienál A		Trienál B		Trienál C	
	1839	1841	1841	1844	1844	1847
Broumov	-	-	34	364	364	364
Čáslav	-	-	1126	1529	1622	1632
Dolní Kralovice	-	-	266	266	266	273
Hořice	-	-	2358 Hoř. 1948	2487 Hoř. 1948	2487 Hoř. 1948	2646 Hoř. 1948
Hostinné	646	1358	792	930	930	1176
Hradec Králové	0	0	0	0	0	0
Chrast	969	983	1137	1137	1137	1451
Chrudim	919	994	1000	1238	734	1246
Jaroměř	169	691	784	896	896	925
Jičín	0	0	0	0	0	0
Kopidlno	0	0	408	408	408	762
Kostelec	406	448	520	925	925	973
Králíky	-	-	1915	1925	1889	1881
Kutná Hora	1383	1415	1232	1324	1321	1712
Lanškroun	1673	1891	1816	2272	2272	2442
Ledeč n. S.	-	-	552	574	574	574
Lipnice n. S.	718	755	380	392	393	463
Litomyšl	-	-	3896	4167	4167	4358
Náchod	614	638	1060	1098	1098	1222
<i>Nekoř</i>	1644	1644	-	-	-	-

Německý Brod	1488	1508	972	1397	1352	1427
Nový Bydžov	303	305	465	549	410	729
Opočno	0	0	0	0	0	0
Pardubice	303	303	340	377	471	571
<i>Petrovice</i>	406	447	-	-	-	-
Poděbrady	155	177	177	315	315	369
Polička	1658	1664	1719	1755	678	706
Polná	-	-	973	985	985	1232
Rychnov n. K.	355	355	356	356	356	356
Skuteč	716	743	657	661	702	1073
<i>Soutice</i>	340	340	-	-	-	-
Trutnov	157	157	157	157	156	156
<i>Třebechovice p. O.</i>	0	-	-	-	-	-
Vrchlabí	826	994	908	1055	991	994
Vysoké Mýto	4135	4135	1085	1128	1128	1634
<i>Žleby</i>	830	903	-	-	-	-

Tabulka č. 2: Počet svazků v církevních knihovnách královéhradecké diecéze

6. Historie hořické knihovny

6.1 Vznik knihovny v dokumentech

Vídeňská studijní komise vydala dne 28. 11. 1817 dvorní dekret, v němž vybízí k zakládání farních a děkanátních knihoven. V lednu následujícího roku na něj upozorňuje české gubernium a žádá po všech duchovních, aby se vyjádřili k otázce církevních knihoven. Diskutuje se především o jejich smyslu a užitečnosti, rozdílu mezi děkanátní a farní knihovnou, které knihy vybírat a z jakých prostředků je pořizovat.

V létě 1825 císař v dopisu českému guberniu opět vyslovuje přání, aby vznikaly církevní knihovny. Proto jsou osloveni duchovní, zda jsou ochotni darovat pro tento účel finanční prostředky, dát své knihy k dispozici vikariátní knihovně nebo je půjčovat ostatním duchovním a knihovně je odkázat po smrti. České gubernium pověřilo biskupské konzistoře, aby zjistily postoje a situaci u všech vikariátních úřadů.

Odpovědi duchovních jsou rozmanité, někteří se zavazují přispívat částkou různé výše jednorázově nebo pravidelně, v mnoha případech jsou ochotni své knihy odkázat vikariátní či farní knihovně, někteří však s nimi v závěti již dříve naložili jinak. Někteří kněží se nemají zájem o své knihy dělit s ostatními. Ti, kteří nedarují žádné knihy ani finance, často argumentují bídými poměry ve farnosti.

Alois Hanl, jakožto hořický děkan a vikář petrovického vikariátního úřadu, zasílá svou odpověď 2. 4. 1826. Oznamuje, že založil farní knihovnu, do níž daroval všechny své vlastní knihy a označil je razítkem s textem: „Ex bibliotheca ecclesiae civitatis Horzicensis“. Zmiňuje také vystavění přístřešku zabezpečenému proti ohni a slibuje, že zakládací listina bude předložena ke schválení biskupské konzistoři a českému guberniu. Sedm duchovních odkázalo knihovně své sbírky, dalších pět alespoň některé ze svých soukromých knih. Finančně přispět se rozhodlo sedm kněží. Chotěšický lokalista Václav Lichtenberg nedaroval nic, zdůvodňoval to tím, že věnoval knihy a finance již v roce 1822, ve skutečnosti se však jednalo o příspěvek pro okresní učitelskou knihovnu. Základem hořické knihovny mají být rovněž úplné sbírky soudobých teologických časopisů, nyní z iniciativy vikariátního úřadu odebírá 18 duchovních 4 katolické časopisy a vzájemně si je půjčují.

Hanlův dopis má 18 příloh, které zahrnují vyjádření jednotlivých duchovních. Několik příkladů: Ignat Hanus (farář ve Smidarech) daruje 5 zl. c. m. Mlázovický lokalista Josef Cziowizky nemůže z důvodu špatných hospodářských podmínek přispět finančně ani knihami, je však ochoten půjčovat své svazky ostatním duchovním a po smrti je odkázat vikariátu. František Hireber, administrátor v Jeřicích, slibuje přispívat podle svých možností. Také Jan Černý, lokalista v Chodovicích, se zavazuje ročně posílat přiměřený finanční příspěvek. Avšak knihy nehodlá darovat ani nikomu půjčovat, jelikož je potřebuje a nemůže rozhodnout o jejich odkazu, neví totiž, zda by se vikariátní knihovně hodily.

Další dokument vztahující se k hořické knihovně pochází z roku 1838. Alois Hanl zasílá zakládací listinu a žádá biskupskou konzistoř v Hradci Králové, aby zajistila její správné schválení. Záležitost vyřizuje Václav Krajčí, děkuje Hanlovi za darované knihy. Má připomínky k formě listiny a k finančnímu zajištění růstku knihovny, připomíná, že je nezbytné předložit 4 paré seznamu darovaných knih.

Koncem roku 1839 předkládá Alois Hanl zakládací listinu spolu se seznamy knih a prosí o rychlé provedení, protože by si přál ještě do konce života vidět realizovanou svou myšlenku, je mu 75 let.

Na přímluvu Václava Krejčího české gubernium již 9. 3. 1840 povoluje Hanlovi jistinu pro farní knihovnu v Hořicích. Dále je však potřeba schválení biskupskou konzistoří v Hradci Králové, magistrátem v Hořicích, předložit seznamy k revizi, stvrdit listiny dvěma svědky atd.

Revizní úřad knih v Praze shledává v Hanlových seznamech 21 přísně zakázaných děl, jedná se o francouzské, německé a latinské spisy filosofického obsahu. Václav Krejčí upozorňuje na tuto skutečnost petrovický vikariátní úřad, jmenovitě uvádí přísně zakázané knihy a neprodleně požaduje jejich předání a vypracování nových seznamů, v nichž se již nesmějí objevit.

Hořice se objevují také v připomínkách českého gubernia k přírůstku církevních a školních knihoven diecéze za rok 1840. V seznamech ostatních knihoven jsou napsána jen přírůstková čísla, v případě Hořic jsou uvedeny názvy 23 přísně zakázaných knih. Tento dokument nás informuje, že hořická sbírka zahrnuje 1 345 knih v mnoha svazcích v německém, latinském, francouzském i českém jazyce z let 1489 – 1839, přičemž

převažují díla z 17. a 18. století. Hojně zastoupena je odborná produkce, nacházejí se zde vzácná první vydání.

16. 4. 1841 Alois Hanl píše, že si stojí za svým rozhodnutím založit farní knihovnu a žádá, aby v ní mohl ponechat zakázané spisy. Podle odpovědi V. Krejčího je rozhodnutí nadřízeného úřadu ve věci zakázaných knih správné a nelze, aby byly uloženy ve veřejné knihovně. Hanl potom oznamuje, že nic nemění na rozhodnutí darovat své knihy.

Farář z Petrovic a vikář hořického vikariátního úřadu Karel Tříška posílá tři paré darovací listiny na obligaci 650 zl. c. m. pro farní knihovnu v Hořicích. Vedle toho vysvětluje, že některé z vyřazených knih nemohou být zaslány, poněvadž se ztratily. Nelze nalézt ani seznam, takže v současné chvíli neexistuje přesná evidence. František Pelikán z biskupské konzistoře mu připomíná, že musí všechna paré darovací listiny nechat úředně ověřit na patronátním úřadě a potom znova předložit. K. Tříška potom zasílá trojmo údaje o přírůstku knih vikariátní a okresní učitelské knihovny v Hořicích a Václav Krejčí je společně se seznamy ostatních knihoven předává ke kontrole reviznímu úřadu knih v Praze. Hořický seznam je shledán jako nezávadný.

Alois Hanl napsal 12. 8. 1842 biskupské konzistoři dopis, v němž dává na vědomí, že byla zřízena nadační listina. Připravují se k vypracování nového katalogu, protože původní zahrnoval také zakázané knihy. Po zhotovení bude bez odkladu předložen. František Pelikán předal nadační listinu k dalšímu úřednímu řízení. 28. 9. 1842 je erbsteurhofcoon v Praze vrátil potvrzené.

Hořický lokalista Matyáš Kašpar byl okresním školním úřadem navržen jako čtenářský inspektor.

26. 10. 1842 české gubernium v Praze konečně potvrzuje Hanlovu jistinu. Obnos ve výši 650 zl. c. m. je uložen v bance ve Vídni, úrok činí 5%.

Další seznamy přírůstků předložil 21. 12. 1842 Karel Tříška. Na nové svazky do vikariátní knihovny přispěli duchovní, tituly do okresní učitelské knihovny zaplatili učitelé. Všechny byly schváleny. Další revize se uskutečnila v prvních dnech roku 1844, znova pak v prosinci.

6.2 Přestěhování knihovny po zboření staré fary

Jak již bylo řečeno, zakladatel hořické knihovny Alois Hanl se postaral bezpečné uložení všech svazků a nechal pro tento účel vybudovat před farou ohnivzdorný přístřešek. V roce 1855 byl však stržen a pro knihy bylo nutno najít jiné místo. V *Předmluvě ke katalogu farní knihovny Hořické*, napsané dne 4. května 1882, Bohumil Hakl komentuje zboření stavby těmito slovy: „Domek ten knihovní stál do ulice a byl jen při zemi, byl však v cestě a překážel v ulici. Střechu měl se čtyř stran do čtverhranu a svrchu do hrotu; nad ní ve faře zůstával kaplan. Fara pak byla ještě stará a stála šikmo, t.j. do ulice bokem. Bylo to stavení neforemné, beze všeho vkusu, slohu a souměrnosti, jak namnoze staré fary bývaly. Poněvadž byla už sešlá a nevyhovovala potřebám, žádáno, aby byla sbořena a na její místě nová postavena. A tak se stalo 1854. Utvořena a srovnána ulice a fara nová měla býti průčelím do ulice postavena a do též linie s ulicí uvedena. A tudy bylo nezbytno, že knihovna musila jít s cesty, bylat' na překážku.“

Knihy byly provizorně přeneseny na půdu školy a tam ležely neuspořádaně, necitlivě naházeny do té doby, než se dokončila výstavba nové fary, kde měla být vyčleněna jedna místnost právě pro knihovnu. Tehdy považovali ze vhodné, aby se nacházela v přízemí a byla klenutá, vydlážděná, s jedním oknem. Po krátké době se ukázalo, že to nebyl dobrý nápad, neboť místnost byla velice vlhká a pro uchovávání knih tudíž naprosto nevhodná. Roku 1855 nebo 1856 nechal tehdejší farář Josef Leden knihy přestěhovat na půdu a urovnat je u zdi jižního štítu. Naskládány byly zcela nahodile, bez jakéhokoliv řádu, a patnáct let o ně nikdo neprojevil zájem. Poškozovaly je myši, kočky, déšť, sníh a vítr. Dřevěné police byly v tak dezolátním stavu, že musely být podpírány tyčemi, aby se pod vahou knih nezhroutily.

Tak našel knihovnu po svém příchodu na faru B. Hakl. Ihned poznal, že se jedná o svazky velmi hodnotné a zhrozil se, v jakých podmínkách leží. Trhalo mu to srdce i z úcty k zesnulému A. Hanlovi, jeho odříkání a nasazení, s nimiž dával knihovnu dohromady. Požádal proto Františka Pokorného, aby dal knihovnu do pořádku. Setkal se s ním na gymnáziu v Hradci Králové, kde pracoval jako katecheta a F. Pokorný byl jeho žákem. Pokračoval ve studiu v Praze, ale pro nedostatek prostředků mu nezbylo než z univerzity odejít a vrátit se do Hořic. Tam pracoval jako právník a později se staral účetním hořické záložny. Pořádání knihovny se zhostil s radostí, ale trvalo mu téměř šest týdnů, než dal dohromady díla, která k sobě patřila.

Knihy utrpěly uskladněním na půdě značné škody a bylo zřejmé, že mají-li zůstat zachovány, je nezbytné vyhradit jim vyhovující místo. Hakl vyklidil na faře pokoj v prvním patře (přímo nad vydlážděnou místností, kde byly knihy uchovávány dříve), regály z půdy nechal, pokud to bylo možné, opravit, spodní části byly natolik zpráchnivělé, že musely být nahrazeny novými. Veškeré knihy sám snesl z půdy, pečlivě je očistil a seřadil podle tematiky.

O tom, že se do knihovny občas vrátí svazky, které jsou považovány za nadobro ztracené, svědčí na stroji psaný dopis datovaný k 9. září 1949. Pan Cechner našel v pozůstalosti svého otce dvě knihy s razítkem hořické knihovny. Jedná se o patnáctý a šestnáctý svazek *Topographie Bohme* od J. Schallera. Domnívá se, že zůstaly u otce z doby, kdy před padesáti lety působil jako profesor na sochařské škole, a považuje za svou povinnost je vrátit.

7. Významné osobnosti spjaté s hořickou knihovnou

7.1 Alois Tadeáš Hanl

V souvislosti s hořickou knihovnou se nelze nezastavit u jejího zakladatele. Alois T. Hanl se narodil 7. listopadu 1764 v Křeseticích u Kutné Hory. Od útlého věku měli na jeho výchovu vliv jezuité. Do Hořic přišel v roce 1790 jako druhý kaplan, za třináct let, po smrti P. Františka Nováka, se stal administrátorem a posléze farářem. 1817 byl Hanl jmenován čestným děkanem. Tak jako mnoho jiných kněží-buditelů a kněží-lidumilů se zasloužil o šíření vzdělanosti a myšlenek národního obrození na českém venkově. Navzdory tomu, že jeho příjmy byly dosti vysoké, žil neobyčejně skromně a neúnavně spořil, aby mohl zrealizovat myšlenky, jimiž se již dlouhou dobu zabýval. Stál za vznikem několika nadací, nejvýznamnějším počinem tohoto muže však bylo založení hořické knihovny.

Jako datum vzniku se uvádí 1. duben 1842, knihy však Hanl nakupoval a sbíral, aniž by litoval nemalých finančních prostředků, již mnoho let předtím. Výběr děl byl značně rozmanitý, kladl důraz na kvalitu a užitečnost, neváhal však opatřit některé velmi vzácné spisy či prvotisky, jako příklad uveďme listy sv. Jeronýma vytištěné v roce 1495. V největším množství jsou zastoupena díla z různých oblastí teologie – z dogmatiky, morálky, církevního dějepisu, práva, bible a exegeze, pastýřské listy a liturgika. Kromě toho v repertoáru knihovny najdeme četné svazky pojednávající o profánní historii, filosofii, matematice, fyzice, pedagogice, lékařství, hospodářství a lesnictví, stranou nezůstávají ani řečtí a římské klasiky nebo literatura pro mládež. Hanl v době národního obrození usiloval o rozkvět české literatury, proto pořizoval jak staré, tak i nové české spisy. Objevily se zde téměř všechny vydané knihy či brožury z doby Dobrovského, bratří Nejedlých, Thamů, Jungmanna. Do knihovny pořídil také globusy a geografické atlasy.

Aby bylo toto všechno v bezpečí především před ohněm, který tehdy představoval velkou hrozbu, nechal na vlastní náklad postavit před farou zvláštní domek. Kamenný, bytelný, s železnými okenicemi i dveřmi s dvojitým zamykáním.

Z další činnosti Aloise Hanla je vhodné připomenout, že založil nadaci školní určenou na nákup knih pro hořickou a milovickou mládež, a nadaci studentskou, jejímž posláním bylo umožnit studium chlapcům z nemajetných rodin.

Tato nadace pomohla mimo jiné Josefu Ladislavu Janderovi, synu místního perníkáře. Vystudoval gymnázium v Hradci Králové, potom filosofickou fakultu v Praze, mezi jeho učitele patřil významný matematik Stanislav Vydra. Jandera se později stal doktorem filosofie a profesorem matematiky, na pražské univerzitě působil jako děkan filosofické fakulty od roku 1828 jako rektor. Byl také katolickým knězem a teologem, v roce 1800 vstoupil do premonstrátského řádu na Strahově. V červenci 1816 se uskutečnila vzpomínková slavnost na Stanislava Vydra, Jandera při té příležitosti pronesl proslov a předložil kompletní seznam jeho prací ve spisu *Rede zur Gedechtnissfeyer des hochwürdigen Herrn Stanislaus Vydra*. Díky němu vyšly také Vydrovy *Počátkové aritmetiky*. Jandera byl řádným členem Královské české společnosti nauk a v roce 1855 jej město Praha jmenovalo svým čestným občanem.

Na rodné Hořice však nikdy nezapomněl a s P. Hanlem ho spojovalo celoživotní přátelství. V roce 1826 nechal spolu se svým strýcem Janem Josefem Kučerou vystavět kapličku jako poděkování za to, že město Hořice nezasáhla epidemie cholery. Hanl ji potom vysvětil. Tato empírová sakrální stavba se někdy nazývá Janderova kaplička, jinak je známa jako Kaple Panny Marie Hlohové, před rokem 1767 totiž stála na tomto místě socha Panny Marie „U Hlohu“. Hloh roste vedle kapličky dodnes. Ve 30. letech 19. století Jandera podpořil opravu kostela sv. Gotharda.

Dále založil fundaci na mytí nohou na Zelený čtvrtek a na velký zvon Donát, který byl na věži hořického kostela do roku 1917, kdy byl spolu s dalšími zvony zrekvírován pro válečné účely.

Jak již bylo výše uvedeno, Alois Hanl vedl velmi skromný život a všechn kapital, který shromažďoval na dobročinné účely, měl ve zlatě a stříbře uložený na faře. Hoříčtí obyvatelé tušili, že se tam nachází obrovské jmění. Roku 1844 v noci před sv. Mikulášem se přihodil incident, který mají Hoříčané v povědomí dodnes. Kostelníci se domluvili s několika dalšími sousedy a v přestrojení, očernění sazemi, přepadli faru. Poté, co zneškodnili hospodyni, čeledína a děvečku, přišel na řadu kněz, tehdy již v pokročilém

věku. Byl „na těle stýrán“¹⁶, svázán a oloupen o veškerý majetek. Všechny viníky poznal, ale jméno žádného z nich neprozradil vyšetřovací komisi, která byla ráno na faru přivolána, ani nikomu jinému. Hanl však utrpěl šok, z něhož se nikdy úplně nevzpamatoval. Nejhorší pro něj bylo vyrovnat se se zklamáním, kterého se dočkal od nejbližších osob. Ještě téhož roku odešel na zasloužený odpočinek a v roce 1846 po dlouhém churavění zemřel osamocený a v chudobě. Jeho hrob se nachází na Starém hořickém hřbitově.

7.2 Bohumil František Hakl

Další osobností, jež se v dobrém slova smyslu zapsala do historie knihovny v Hořicích, byl biskupský vikář a děkan B. Hakl. Narodil se 8. září 1827 v Branné do rodiny tkalcovského dělníka. Dosáhl značného vzdělání, měl také výborné organizační a diplomatické schopnosti. V hojné míře se zapojoval do veřejného života, krátce poté, co roku 1870 přišel do Hořic, se stal předsedou Měšťanské besedy, byl dlouholetým členem městského zastupitelstva. Jako skvělý diplomat a řečník byl vyslán k nejdůležitějším jednáním týkajících se například založení vojenské Invalidovny, měšťanské školy, okresní nemocnice nebo c. k. odborné školy pro zpracování kamene.

Uspořádal množství přednášek (kde mimo jiné posluchačům doporučoval knihy), byl oblíbeným společníkem a údajně si také rád zatančil. V 80. letech 19. století stál u vzniku Archeologického a muzejního spolku. V roce 1884 se uvažovalo o založení Družstva vlast', ale téměř všichni měli pochybnosti o úspěchu tohoto podniku. Hakl se však prohlásil za prvního zakládajícího člena, čímž ostatní morálně podpořil a dodal jim chuť a sílu k další činnosti. Pracoval také v národopisném komitétu, který připravoval hořickou kolekci pro Národopisnou výstavu československou pořádanou roku 1895 v Praze.

¹⁶ ŠKRDLE, Tomáš. Zásluhy českého, moravského a slezského duchovenstva o zakládání knihoven, o rozšiřování knih a časopisů po dědinách a městech. Praha: Cyrillo-methodějská knihtiskárna J. Zeman, 1888, s. 42

V kontextu této práce nás však zajímají především jeho zásluhy týkající se knihoven, jimž věnoval úctyhodné množství literárních děl. Knihovna měšťanské školy hořické od něj obdržela darem spisy v hodnotě 150 zl. Konkrétně se jedná o ilustrovaný Názorný atlas, 50 čísel Paedagogické bibliotheky od Urbánka, kompletní soubor ročníků Osvěty, 5 ročníků Světзору, 3 ročníky Květů, 5 ročníků Komenského, „46 sešitů i s tištěným textem, a mnoho jiných, jednak poučných, jednak zábavných knih, hlavně pro mládež“.¹⁷

Další knihy poskytl Měšťanské a Řemeslnické besedě v Hořicích. Filiální škole v Hoření Dobré Vodě daroval knihy pro mládež a prvních dvacet ročníků Moravana. Zábavnými a poučnými spisy rozšířil rovněž knihovnu filiální školy v Milovicích. Neopomenul ani Odbornou sochařsko-kamenickou školu, která obdržela 14 ročníků Methoda, Moravskou bibliotheku a další knihy především z oblasti umění.

Hakl daroval knihy nejen školám. Kupříkladu Jednotě Cyrilské věnoval 30 ročníků Blahověsta, pamatoval i na invalidy v Praze, chudou vesnici Palčínu na Moravě, další knihy rozdával mezi lid a zaslal do Vídně.

Se zvláštní pozorností rozšiřoval časopis pro mládež Anděl Strážný, chudí ho dostávali zdarma nebo zaplatili pouze část ceny podle toho, kolik si mohli dovolit. Cituji ze *Zásluh českého, moravského a slezského duchovenstva*: „Letos ho (Hakl) odebírá 83 exemplárů, jiná léta až 160 výtisků ho docházelo. (...) Děti přinášejí časopis domů, dávají si jej svázati, v neděli a ve svátek čtou v něm rodičům, aneb dají se do čtení jeho i dospělí, a tak se dobré, křesťanské zásady v lidu utužují.“¹⁸

Bohumil Hakl se sám zejména v mladším věku aktivně věnoval literární činnosti. Psal poučné a zábavné statě do všech novin a časopisů, které tehdy vycházely, je autorem několika básnických sbírek a cestopisu Cesta do Říma a dále do Neapole a Pompeje. Během pobytu v Itálii si osvojil angličtinu, francouzštinu, italštinu a chorvatštinu.

¹⁷ ŠKRDLE, Tomáš. Zásluhy českého, moravského a slezského duchovenstva o zakládání knihoven, o rozšiřování knih a časopisů po dědinách a městech. Praha: Cyrillo-methodějská knihtiskárna J. Zeman, 1888, s 35.

¹⁸Tamtéž, s. 36.

Byl známý i pro svou charitativní činnost. Staral se o chudé a opuštěné děti, organizoval pro ně pravidelně sbírky na vánoční nadílku, v roce 1877 je poprvé potěšil ozdobeným stromečkem. Dlouhá léta stál v čele spolku pro stravování chudé školní mládeže, sám založil šest studentských nadací, pravidelně přispíval Ústřední matici školské. Nejvýznamnějším jeho počinem v tomto směru bylo založení okresního sirotčince, jemuž potom odkázal většinu svého majetku.

Za svou všestrannou práci se Hakl dočkal různých ocenění. Roku 1882, kdy byla hořická fara definitivně povýšena na děkanství, se stal prvním děkanem. Do roka byl děkanský úřad povýšen na vikariátní, Hakl byl jmenován biskupským vikářem. Po řadě dalších poct se mu v roce 1900 dostalo nejvyššího kněžského vyznamenání – Lev XIII. mu udělil titul Papežského preláta. Následující rok byl jmenován čestným občanem Hořic. Na rozdíl od Aloise Hanla zemřel jako uznávaný člověk, jehož zásluhy nezůstaly bez povšimnutí a byly po zásluze oceněny. V roce 1904 byl pochován na Starém hřbitově poblíž kostelíku sv. Gotharda.

7.3 Zprávy o smrti Bohumila Hakla v tisku

7.3.1 Nové hořické noviny

Nové hořické noviny (číslo 15) otiskly dne 25. září 1904 zprávu o úmrtí Bohumila Hakla (zemřel 12. září). Z kladných vlastností hořického duchovního správce je zde nejvíce vyzdvihována jeho velká a upřímná láska k dětem, pisatel článku (Vlasák) připomíná četné nadace, které během svého života založil a jimž mnozí vděčí za své nynější společenské postavení. Sirotčinci připadlo z jeho pozůstalosti přibližně 10 tisíc zlatých. Dále na Haklovi oceňuje vysokou inteligenci a národní cítění. Nepěje na něj však jen chválu, můžeme se také dočíst, že se pro své neústupné kněžské názory často dostával do konfliktu s občanstvem. „My, jako lidé pokrokoví, stáli jsme proti němu, jakožto vážnému klerikálu, vždy v prvých řadách...“ A v posledním odstavci shrnuje: „Páter Hakl byl bojovným a ctižádostivým klerikálem, leč v klidných chvílkách svých zůstával člověkem – a lidskost jeho ještě více by byla vynikla, kdyby neměl vedle sebe d'ábla v podobě jistého kněze, jemuž na světě mimo vlastní osobu, není nic posvátného.“

Tyto noviny byly poněkud proticírkevně zabarvené, např. hned na první stránce v témže čísle vyšel článek Křesťanství a klerikalismus. Vyjadřuje se proti církevní hierarchii, modloslužebnictví v podobě klanění se předmětům, oběti atd., které údajně přetrvalo z pohanství a kněží na ně přistoupili, aby získali co nejvíce oveček, z nichž si učinili zdroj příjmů. Snaží se držet lid v hospodářské a duševní porobě, stát jim k tomu poskytuje ochranu a nejmocnější zbraní je vyhrožování věčným zatracením. „Proti vzdělání, vědě a pokroku, *proti všemu, co osvobozuje ducha bojují klerikálové* plnou silou své moci, neboť jsou jisti, že vzdělání lidu a vědecké poznání je počátkem jejich konce. Vedle toho slibováním blaha posmrtného odvrací zraky lidu od jeho skutečné bídy a od boje za zlepšení hospodářské situace.“ Dle článku brojit proti klerikům, kteří si z církve a křesťanství dělají živobytíčko, není hřích, ale svatá povinnost.

7.3.2 Hořický obzor

O úmrtí Bohumila Hakla byli čtenáři informováni rovněž v 19. čísle *Hořického obzoru*. I když mu také *Nové hořické noviny* přiznávaly četné klady a zásluhy, tento článek o něm hovoří laskavěji. Začíná stručným životopisem, vypočítává úřady a ocenění, jichž během svého 77 let trvajících života dosáhl. Upozaděna nezůstala ani literární činnost, jeho češtinu charakterizuje jako zvučnou, vzornou a přímo klasickou, konec konců hned v první větě čteme, že „vypustil šlechetnou svou duši český spisovatel a hořický děkan“. Samozřejmě autor článku připomíná jeho obrovské zásluhy v oblasti humánní i vlastenecké, založení šesti studentských nadací, na které pamatoval i ve své poslední vůli, z celkového jmění, jež činilo přes 17 000 zlatých, odkázal 10 000 zl. městskému sirotčinci. „Zesnulý byl upřímným Čechem, pevné, ryzí povahy, který sám své povinnosti k národu a ke svým bližním horlivě konal, ale také na každém požadoval, aby i on povinností svým učinil zadost. P. Hakl byl opravdovým přítelem chudého, strádajícího, ale pilného studenta a mnoho osob dobře situovaných je za své postavení povinno díky zesnulému monsignorovi.“ I tady najdeme zmínku, že i když byl člověkem se zlatým srdcem, setkával se často v důsledku své pevné povahy a přímosti, s níž projevoval názory, s neporozuměním u mnohých lidí.

Článek v *Hořickém obzoru* vcelku podrobně popisuje Haklův pohřeb, který se uskutečnil 14. září. Vytrvalý déšť neodradil četné zástupy z města i okolí, jež ho přišly

doprovodit na hřbitov sv. Gotharda. Mezi přítomnými byl místodržitelství rada Steinfeld z Hradce Králové, okresní hejtman dr. Pecka z Nové Paky, královédvorský purkmistr Fingr a v zastoupení hraběte Harracha centrální ředitel pan Vaníček. V čele dlouhého průvodu kráčely školní děti s učiteli, za nimi celá řada spolků a korporací. (Dámský pěvecký spolek Vesna, dámský spolek Červeného kříže, Sokol, Ratibor, Dalibor, Budeč, divadelní ochotníci, městské i tovární hasičské sbory, řemeslnicko-živnostenská beseda, obuvnický, krejčovský a kožešnický odbor společenstva oděvního, živn. společenstvo potravní, odbor zemské jednoty soukromých úředníků, odbor jednoty úřednictva samosprávného, spolek absolventů odborné školy sochařské a kamenické, odbor Č. O. B., českožidovská jednota, okresní a obecní zastupitelstvo, představitelstvo izraelské obce náboženské a z podpůrné katolické jednoty z Jilemnice a mnoho dalších.) Pohřbu se zúčastnilo 63 kněží, někteří z nich nesli rakev, za níž se ubírali příbuzní a obrovské množství obyvatelstva všech tříd a stavů. Smuteční řeč pronesl P. Josef Procházka, mlázovický farář.

Nové hořické noviny a Hořický obzor shodně citují tutéž pasáž z Haklovy závěti, jen v prvním zmíněném periodiku jsou slova Pán Bůh a Ježíš otištěna s malými počátečními písmeny. „Chci jako kněz zbožně a kajícně umřítí – sobě ku spasení duše a pro příklad ovečkám svým. Mnohokrát jsem zhřešil a Pána Boha těžce urazil, též mnohokrát pohoršení dal, - proto srdečně a z celé duše lituji všech hříchů svých a Pána Boha a spasitele svého Ježíše Krista, jakož i všechny, jimž jsem ublížil anebo pohoršení dal, vroucně a pokorně za odpuštění a smilování prosím...“

7.3.3 Z útržku blíže nespecifikovaných novin

Článek na vytrženém listu novin, které se bohužel nepodařilo identifikovat. Spíše než životu B. Hakla se věnuje průběhu pohřbu. Vypočítává významné osobnosti, spolky a korporace, jež se obřadu zúčastnily. Podobně jako v dříve uvedeném článku popisuje ohromné zástupy lidí, déšť, svítilny rozžehnuté na trase průvodu, proslov Josefa Procházky. Podle tohoto zdroje vyprovázelo B. Hakla 66 kněží, kdežto *Hořický obzor* jich napočítal 63.

8. Současný stav

V současné době jsou knihy rozříděny na základě tematiky do osmnácti kategorií, s čímž koresponduje systém signatur. Každému oboru náleží určité písmeno a knihy jsou číslovány od jedničky výše. Pokud titul obsahuje více svazků, používá se za lomítkem druhé číslo. Např. *Annales Bohemorum* Václava Hájka z Libočan náleží do oboru historie, má číslo 18 a 6 svazků. Signatura prvního dílu je tedy následující: H 18/1.

V rámci zjišťování současného stavu knihovny jsme pořídili fotografie titulních listů a hřbetů co největšího množství knih. Všimli jsme si také zajímavých ilustrací a dalších pozoruhodných prvků. Některé svazky se nám nepodařilo najít, knihovna má však jisté nedostatky co se týče uspořádání a je možno předpokládat, že část z nich jistě existuje a časem bude objevena. Počet nafocených svazků se tedy nemusí rovnat počtu knih. Některé snímky zatím nebyly z časových důvodů pořízeny (konkrétně signatury N – beletrie), což ostatně není pro tuto bakalářskou práci zásadní. V budoucnu bych však, jak jsem již předeslala, chtěla sestavit katalog této knihovny.

Signatura	obor	nafocené svazky	chybí
A	biblika	1 – 53	7, 35
B	dogmatika	1- 56	nic
C	morálka	1 – 27	nic
D	právo	1 – 46	33, 39, 41
E	pastorálka	1- 138	110 - 122
F	homiletika	1 - 176	2, 42, 51, 76, 90, 91, 92, 95, 98, 120, 121, 152
G	patristika, asketika	F 1- 144	4, 6, 24, 58, 116, 125
H	historie	H 1 - 170	9, 21, 23, 24, 26, 27, 50 – 71, 73, 74, 76,

			79, 80, 81, 83, 84, 96, 102, 106, 108, 113, 114, 115, 118, 130, 132, 139, 144 – 150, 159, 167
J	filosofie	1 - 49	nic
K	pedagogika	1 - 42	26, 32, 39, 40
L	geografie	1 - 41	2, 3, 11, 28, 30
M	lingvistika	1 - 80	10, 19, 22, 50, 52
N	beletrie	101 - 113	1 - 100
O	přírodopis	1 - 42	32 – 36
P	medicína	3 - 62	1, 2, 12, 47, 59, 60
R	matematika	1 - 30	20
S	hospodářství	1 - 25	nic
T	umění	1- 15	2 – 5, 8 - 11

Tabulka č. 3: Současný stav hořické knihovny

9. Závěr

Tato bakalářská práce si kladla za cíl shromáždit a uspořádat dostupná fakta týkající se zejména církevních knihoven v královéhradecké diecézi se zvláštním zřetelem na děkanskou knihovnu v Hořicích. Podařilo se nalézt výše popsané tištěné i psané prameny, které jsou nositeli zajímavých informací, odkazují však také na další dokumenty, z nichž některé je možno dohledat v českých archivech, jiné byly bohužel zničeny.

Pro konkrétní údaje o stavu farních a vikariátních knihoven ve vikariátech a počtu v nich přechovávaných svazků byly použity triennální výkazy z let 1842, 1845 a 1848. Čísla jsou uspořádána do tabulek, díky čemuž můžeme uvažovat o hořické knihovně v širším kontextu a srovnat ji s podobnými institucemi existujícími v téže době.

V rámci práce byl prozkoumán dochovaný fond hořické děkanské knihovny, ověřen stav signatur, byly pořízeny fotografie většiny svazků. Zatím byl proveden soupis titulů, které jsme měli dispozici, do tabulek v programu MS Excel. Pokud to bylo možné, je uvedena signatura (písmeno/číslo), název, jméno autora, místo vydání, rok vydání, počet svazků podle katalogu z roku 1938 a současný stav. Tato fáze byla s ohledem na obrovský rozsah fondu časově velmi náročná, tabulky však stále nejsou kompletní a nejedná se o přílohu bakalářské práce. Na jejich základě si však můžeme utvořit vcelku zevrubnou představu o obsahu hořické knihovny, stáří svazků, vyčíst z nich spoustu dalších informací, které se budou hodit při následném vytváření katalogu a dalším bádání v hořické knihovně.

Seznam pramenů a použité literatury

Prameny:

Katalog farní knihovny hořické

Kronika hořického děkanství

Na stroji psaný list z 9. září 1949 nalezený v prostorách hořické fary

Literatura:

KVĚTENSKÝ, Vlastimil. Knihovny a knihovnictví 1818-1848: Bibliogr. zpráv a článků obrozeneckých novin, časop. a almanachů. Hradec Králové, 1966.

KVĚTENSKÝ, Vlastimil. Knihovny Náchodska za obrození. Hradec Králové, 1968.

KVĚTENSKÝ, Vlastimil. Knihovny východních Čech 1818 - 1848. Hradec Králové, 1969.

ŠKRDLE, Tomáš. Zásluhy českého, moravského a slezského duchovenstva o zakládání knihoven, o rozšiřování knih a časopisů po dědinách a městech. Praha: Cyrillo-methodějská knihtiskárna J. Zeman, 1888.

TOMÍČKOVÁ, Oldřiška a Václav BUKAČ. Hořice. Praha: Paseka, 2011. Zmizelé Čechy.

TOMÍČKOVÁ, Oldřiška. Hořice odedávna dodneška: putování dějinami města slovem a obrazem. Hořice: Město Hořice, 2008.

Novinové články:

Křesťanství a klerikalismus. *Nové hořické noviny*, 25 Sept 1904, no. 15, p. 1.

P. Bohumil Hakl. *Hořický obzor*, no. 19.

Páter Bohumil Hakl. *Nové hořické noviny*, 25 Sept 1904, no. 15, p. 2.

Pohřeb Monsgr. Bohumila Hakla

Internetové zdroje:

https://cs.wikipedia.org/wiki/Josef_Ladislav_Jandera, ze dne 20. 3. 2018

[https://cs.wikipedia.org/wiki/Kaple_Panny_Marie_Hlohov%C3%A9_\(Hohov%C5%99ice\)](https://cs.wikipedia.org/wiki/Kaple_Panny_Marie_Hlohov%C3%A9_(Hohov%C5%99ice)), ze dne 21. 3. 2018

https://web.math.muni.cz/biografie/ladislav_jandera.html, ze dne 20. 3. 2018

https://web.math.muni.cz/biografie/stanislav_vydra.html, ze dne 20. 3. 2018

Anotace

Práce se zabývá dějinami církevních knihoven královéhradecké diecéze v první polovině 19. století, zvláštní pozornost je věnována děkanské knihovně v Hořicích. Stručně popisuje historii města, okolnosti vzniku knihovny a životopisná data nejvýznamnějších osobností, které se zasloužily o její rozkvět. Cílem práce s knižním fondem a shromažďování pramenů je připravit půdu pro vytvoření katalogu.

Summary

The Work is occupied with church libraries history of Hradec Králové diocese in the first half of the 19th century, special focus presented on Hořice deanery's library. Town history, library creation coincidence and biographical facts of the most important figures deserved on named library progress are shortly described in this Work. Book fund effort and sources collection are targeted on preparing conditions for creation of the catalogue.